

Kirjallisuutta.

Suomen kansan arvoituksia.

Suomen kansan arvoituskirja. Toimittaneet MARTTI HAAVIO ja JOUKO HAUTALA. Werner Söderström Oy. Porvoo — Helsinki 1946. 466 s.

Kansanarvoitusten julkaisemisella on maassamme suhteellisen vanhat traditionsa. Vuonna 1783 ilmestyi Christfrid Gananderin kokoamat ja toimittamat »Suomalaiset Arvotukset Wastausten kansa». Tällä vihkosella — sehän sisälsi vain 378 arvoituspähkinää — Ganander halusi, kuvataa kylläkin, edistää lukutaitoa kansan, lähinnä nuorison keskuudessa. Lönnrotin kokoelma, joka kuutisenkymmentä vuotta myöhemmin (1844) pääsi julkisuuteen, oli huomattavasti laajempi. Siinä oli 1648 suomalaista ja 135 virolaista arvoitusta. Muihin senaikaisiin kansanrunoustuotteisiin verraten se saavutti vieläpä yleisön suosiota, mitä todistaa se, että jo vuonna 1851 ilmestyi laajempi, 2188 suomalaista ja 189 virolaista arvoitusta käsittävä, samoin Lönnrotin toimittama uusintapainos. Merkillistä on siksi, että vasta nyt, lähes sata vuotta myöhemmin, on saatu aikaan uusi, täydellisempi suomalaisten arvoitusten julkaisu.

»Suomen kansan arvoituskirja» on syntynyt niiden ainutlaatuisten kokoelmien pohjalla, joita säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa ja joiden sisältämien toisintojen luku lähenee 50.000:tä. Näistä toimittajat ovat kokoonpanneet, osaksi turvautuen eräaseen keskeneräiseen, tieteelliseksi suunniteltuun käsikirjoitukseen nyt ilmestyneen monumentaalisen, kolme ja puoli tuhatta arvoitusta sisältävän teoksen. Arvotukset on järjestetty vastausten asiasisällyksen mukaisesti. Tapaamme sellaisia ryhmiä kuin »Ihminen», »Ihmisen elämä», »Vaatteet ja koristeet», »Ruoka ja sen valmistaminen» jne. Näin on saatu läheisesti yhteenkuuluvat arvoitukset ja niiden toisinnot rinnakkain. Tässä

kohden on nimittäin muistettava, että Lönnrotin julkaisussa arvoitukset ovat aakkosjärjestyksessä, mikä on itse asiassa kovin sekava »järjestys». Samasta arvoituksesta toimittajat ovat voineet valita useitakin toisintoja, jotka rakenneosasiltaan, kieli- tai rytmiasultaan jne. saattavat olla varsin mielenkiintoisia toisiinsa verrattaessa. Tästä on ennen kaikkea kirjan tieteellinen arvo olennaisesti kohonnut, ja siitä on myös sen tavallisellekin käyttäjälle koitua monenmoista mielenkiintoa sekä huvia. Eräässä suhteessa arvoitusten valinta on varmaan kysynyt toimittajilta suurta harkintaa. Kansanomaisissa arvoituksissahan on tavallista, että toisinaan karkeahkossa, useimmiten kumminkin erittäin näppärästi peitettyssä asussa viitataan johonkin seksuaaliseen, vaikka vastaus on peräti viaton. Tällaisten arvoitusten poissulkeminen kokoelmasta olisi merkkinnyt varsin luonteenomaisen ryhmän syrjäyttämistä. Toimittajat ovat käsittäakseni kuitenkin menetelleet tässä kohden asiallisesti: arvoitukset, jotka ovat terveen eroottisia, ovat päässeet mukaan.

Kun Ganander aikoinaan julkaistessaan arvoituskokoelmansa tajusi, että arvoituksilla lapset ja nuoriväki ikäänkuin houkutellaan ja yllytetään kirjan pariin ja siten huomaamattaan edistymään lukemisen taidossa, niin samalla tavalla luulisi nyt julkaistun suurelle yleisölle tarkoitettun kokoelman edistävän sen katoavan hengenlaadun ja kulttuurin tunteamista, mistä monet arvoitukset antavat mitä elävimpiä välähdyksiä. Niiden pohjalla saamme useista tyystinkin hävinneistä kansanomaisista esineistä ja niiden käyttötavoista keskitetyssä muodossa hauskoja, yksityiskohtaisiakin kuvauksia. Arvoitellaan tuulimyllyllä, jauhinkivillä, huhmarella, karhilla, aatralla, jousella, loukulla, nuotalla, palkeilla, valjailta, kiukaalla, kerinlaudoilla, ei unohdeta härkintä, karsinalautaa eikä edes makkaratikkua. Saamme myös havainnollisia kuvaelmia kankaankudonnasta, kehräämisestä sekä värttinällä että rukilla, pellavan loukuttamisesta, karttaamisesta, erilaisista tuohen, puun ja raudan käsittelytavoista, vieläpä härillä kyntämisestä. Huolimatta siitä, että arvoituksemme useimmiten ovat kansainvälistä kulttuuriperintöä, ne vaikuttavat sängen läheisiltä ja omilta. Oma kulttuuriympäristömme on lyönyt niihin väärentämättömän leimansa. Kotoisia ovat eläin- ja kasvikkunnasta sekä elottomasta luonnostakin saadut arvoitukset hyönteisineen, lintuineen, nelijalkaisineen, puineen ja marjoineen. Pakkanen, järven jää, hanki, tuisku, tähtitaivas, revontulet esittäytyvät niin kuvattuina kuin ne todella meillä täällä pohjoisessa ilmenevät. Ja ennen kaikkea runorytmi, runolliset kaunistuskeinot ja omaperäiset kielikuvat antavat arvoituksille kansallisen värityksen.

Aivan toista luokkaa ovat useimmat niistä kompakysymyksistä, joita arvoituskirjassa nimitetään raamatullisiksi arvoituksiksi ja jotka ovat entisajan kirkonmiesten, munkkien ja skolastikkojen keksimiä. Nämä Raamatun kertomusten perusteella muodostetut viisastelmat näyttävät olleen suosittuja myös Suomen kansan keskuudessa (esim.: »Milloin enimmin säkkejä tarvittiin maailmassa?»; vastaus: Silloin, kun Joosef kokosi viljaa aittoihin). Tällaiset toisinaan mauttomat ja rikkiviisaat järjenleimahdukset on tietenkin tarkoitettu lajinsa näytteiksi, ja niiden vertaaminen varsinaisiin arvoituksiin osoittaa, miten verrattomasti korkeam-

malla tasolla sekä älylliseltä puoleltaan että huumoriltaan ovat kansanomaiset arvoitukset.

Nyt ilmestynyt arvoituskirja ei tyydytä yksin sitä tarvetta, mikä suurta yleisöä silmällä pitäen on ollut olemassa. Tieteellisesti toimitettuna ja runsaine toisintoineen se on myös tärkeä tutkimustyön väline. Nimenomaan kansankulttuurin muotoja selviteltäessä siitä saattaa löytää hedelmällisiä osviittoja. Monet arvoitukset liittyvät myös merkillisesti varsinaisiin kansanrunoihin. Esimerkkinä mainittakoon vain laivaa tarkoittava komea kuvaus: »Pääsky lensi päivän alitse, toinen siipi vettä viisti, toinen taivasta jakeli, tuhat miestä tutkaimessa, sata miestä siiven alla», mitä ei ole unohdettava sammonryöstörunojen kokkoa ratkaistaessa. Kielellisesti arvoitukset sisältävät eräässä suhteessa huomioonotettavaa ainesta. Niissähän ovat tavallisia erilaisista esineistä ja ilmiöistä viljellyt peiteja salasanat, jotka tosin usein ovat nähtävästi arvoitusten mukana kulkeutuneita muukalaissanonjien väännöksiä tai sitten jonkinlaisia deskriptiivisiä muodostelmia tai kuvaannollisuuksia. Mutta niiden joukossa saattaa olla ilmauksia, joita ei enää tapaa elävässä kielessä ja jotka saattavat tarjota näköaloja sanaston tutkimuksellekin. Ei liene mahdotonta, että esim. sellainen humalaseipään peitesana kuin *sampu*, *sammun* (s. 246) on jossakin tekemisissä *sampo* ja *sammus* nominiin kanssa; mytologiselta vivahtava *rahko(nen)* vilahtelee silloin tällöin esim. kuun arvoituksessa (s. 414); hongan salasanana on *Tapion sonni* (s. 372) jne.

Tri MARTTI HAAVIO on kirjoittanut teoksen mielenkiintoisen johdannon, jossa hän esittelee aikaisempia suomalaisia arvoitusjulkaisuja ja kansainvälistä alan tutkimusta sekä hauskein esimerkein valaisee arvoitus-temme luonnetta. Naseva, toisinaan rohkeanhumoristinenkin kuvitus, jossa juonena näyttää olevan itse arvoituksen ja sen vastauksen esittäminen samalla kertaa, on taitelija ERKKI TUOMEN käsialaa.

Suomen kansan arvoituskirja liittyy erittäin arvokkaana niteenä niihin kansanomaisen hengentuotteiden julkaisuihin, »Suomen kansan murrekirjaan» ja »Sananparsiin», joita keskellä sodan aiheuttamia moninaisia vaikeuksiakin on saatu aikaan. Tämä upea teos liittyy »Murrekirjaan» ulkoasultaankin.

R. E. Nirvi.